

سراج الہدیٰ

فی تحقیق الجہا والغنا

مؤلفہ

مولوی محمد فضل متین صاحب ہادر

مرجسٹرار جنرل

ریاست عالیہ پٹیالہ

۱۹۰۸ء

درہا لکھی سٹیٹ پریس دہرہ بانی پتہ نام نشی محمد بلال کرم بخش طبع شد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نُصَلِّي عَلَى حَبِيبِهِ الْكَرِيمِ

یکے از اوصاف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ خداوند عالم در کلام پاک خود
وصف کرده و مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ است اسے محمد نقرستاده ایم ترا
مگر رحمت برائے عالمہا۔ دین آیت شریف رب العالمین آنحضرت آنجذاب
رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ مخاطب فرمود و مَنَعْتَهُ حِمَّةً لِّلْمُسْلِمِينَ چرا کہ ذات بابرکات حضرت
نہ صرف رحمت ہست برائے مسلمانان بلکہ برائے جملہ عالم کہ دلائل ہمہ بت پرست
و گبران و ہوداں و ترسیان و غیرہ و غیرہ شامل اندہ اثنوں بایندیکہ تصدیق
اس آیت شریف از رسول آنحضرت صلعم کہ بکفار و دشمنان چگونہ میشود۔ فقرات چند از
فرمانے کہ در نسخہ ہجری المقدس رسول خدا قسیسیان کلیسا سینٹ کیتھولین را
عطا فرمود تا ایندم محفوظ است در بحال نقل کردہ میشود تا پیدا شود کہ رحمت نبوی
در حق نصرانیان چہ قدر بود و دریں فرمان آنحضرت صلعم حفاظت اس ترسیان
و کلیسا ئے ایشان بر خود لازم گرفت و مسلمانان را باں امر فرمود از گرفتن محل
نار و از آہنا منع کرد و حکم داد کہ قسیسے از عبادت گاہ خود بیروں نکرده آید
کسے از زبان برترک نہ برب مجبور نہ کردہ شود۔ و را اثران نصاریسے از زیارت

باز نہ ہشتہ آئند وہ کلیسا ہائے ایشاں برائے بنائے مساجد یا خانہائے
مسلمانان خراب کردہ شوند۔ باید کہ آن زن نصرانیہ با مسلمان عقد نکاح
بہ بند و بہ ترک دین مجبور نشود و ازین جهت ہیچگونه اذیت نہر د اگر نصرانیان را
برائے ساختن کلیسا یا و عبادت خانہ ہایا در امرے از امور دین ضرورت
داد و رو نماید مسلمانان را باید کہ مدد ایشاں کنند و این چنین اعانت متصور
نخواہد شد بلکہ رفع کردن احتیاج ایشاں اتباع حکم پیغمبر کہ بوحی آسمانی در حق
نصرانیان نافذ شد۔ اگر مسلمانان را اتفاق جنگ یا دیگر نصاریٰ افتد باید کہ
ہیچ نصرانی کہ با مسلمانان سکونت ہشتہ باشد بوجہ ہم کیشی تحقیر نگردہ شود و
اگر کے از مسلمانان این چنین کنند البتہ خلاف پیغمبر و زد۔

ازین عہد بوضوح مے پیوند کہ پیغمبر با چہ قدر مراعات نصاریٰ میفرمود
احادیث بسیار در حق نصاریٰ وارد شدہ کہ تذکرہ آن درین مختصر نہ گنجد۔
قصہ عکرمہ ابن ابی جہل و صبار و اسلام آوردن ایشاں دلیل مین است بر
کہ آنحضرت بحق کفار میفرمود۔ چوں کہ واقع شد عکرمہ در آنجا از خوف نتوان
بود چر کہ شنیدہ بود کہ رسول خدا خون او را ہذر ساختہ است پس
بگریخت و بطرف ساحل رفت در کشتی نشست کہ بہین رود۔ زو جب کہ
اُم حکم کہ دختر برادر ابو جہل بود مسلمان گشتہ از حضرت برائے مے اما نہ
خواستہ لطلب مے برآمد و چوں بوئے رسید۔ گفت اے ابن عم من از
کریم ترین خلایق و رحیم ترین مردم آمدہ ام۔ برخیز و بیا کہ برائے تو مال
خواستہ ام۔ چوں خبر امان او را باورسایند حیران شد و متعجب گشت
و گفت محمد با وجود آن ایذا ہا کہ از من کشیدہ است امان دادہ است

ام حکم گفت وے ازاں کریم ترست کہ بوصف درآید پس عکرمہ
 ہمراہ زوجہ خود برگشت و بدرخیمہ نبوی رسید و جہ او نقاب بر
 فروگذاشتہ بعد از اذن بخیمہ درآمد۔ و گفت یا رسول اللہ عکرمہ را
 آورده ام چه حکم میشود آنحضرت از جائے خویش بر حسب از غایت
 فیج قدم وے فرمود چون چشم مبارک آنحضرت بر وے عکرمہ افتاد۔
 فرمود مرحبا بالراکب لہا جزا نگاہ حضرت پشت و عکرمہ در مقابل
 آنحضرت با ستاد و گفت اے محمد این زن میگوید کہ تو مرا ماں دادہ۔
 فرمود بلے ماں دادہ ام عکرمہ گفت اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ
 لَا شَرِيْكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُهُ آنگاہ از غایت شرمندگی سر
 پیش افکند و گفت یا رسول تحقیق تو نیکو کارترین و بہت گوترین و خدادا
 ترین مرد وے آنحضرت فرمود وے عکرمہ ہر چہ تو از من التماس کنی و بخوای
 و مرا بدان قدرت باشد بنوعطا کنم عکرمہ گفت یا رسول اللہ ہر عدالتی کہ با تو
 و در ہدم و ہر قدمی کہ برائے تقویت اہل شرک در راہ دشمنی تو زدہ ام و ہر
 ادبی و گستاخی کہ بر وے تو کردہ ام و ہر سخن کہ در غیبت تو گفتہ ام۔
 در خواہ کہ حق تعالی از من عفو فرماید و مرا بیا مرزو۔ حضرت دست
 مبارک خود بدعا آورد۔ آنچه عکرمہ گفتہ بود در خواہست۔

و ہمار کہ نیزہ بر شکم زنیب دختر رسول خدا زدہ بود کہ از صدر
 ضربش حل او ساقط شد و ہلاک گردید و آنحضرت خون او بدر کردہ
 بود چون بخدمت مبارکش حاضر آمد و عفو تقصیر خواست گناہ او
 بہ بخشید و بہ اسلام مشرف گردانید۔ نگاہ کنید و تفکر نمایند کہ مرحمت

آنحضرت بحق کفار بچہ غایت بود و چگونہ تصدیق آیت بالا میکند
 اصلاً بعضے مخالفین اسلام بہ ہمت غلط کاریہائے بعضے جہال با
 معترض میشوند کہ اسلام مذہب ہے است کہ بزرگ شمشیر در عالم رواج یافتہ
 و مسلمانان اعتقاد دارند کہ بلا حجت و بغیر وجہ کشتن کا فراز ہمہ نیکوئیہا
 بہتر است و اسلام خون ناحق ریختن روادار دہناہ بخدا ازین نوع
 اسلام کہ رحمت مطلق است چگونہ کشتن بیگناہی اگرچہ کافر بود
 روادار دہو اگر کسی از جماعت مسلمانان را از نادانانی خود انجمنیں فعل
 شنیعہ کند البتہ خلاف حکم خدا و رسول کند و الزام خون ناحق برگردن
 اوست نہ بردوش اسلام کسانیکہ اعتقاد باسلام ندارند برسئلہ جہاد
 اعتراض آرنکہ کار رسول رسانیدن پیغام خدا و تحویل از گناہ و ثبات
 نیکو کاریہا است نتیجہ تعلیم رسالت صبر و صلح و رحم و امن است نہ جدال
 و قتال و از برائے ترویج مذہب خون بندگان خدا ریختن فعلی ہے کہ
 بعقل نامسلمانان گنجد ماسیگوئیم کہ رسول ما دعوت دین بہ پند و نصیحت
 فرمود نہ بکشت و خون کہ آیت قرآن فَمَنْ شَاءَ فَلْيُقَاتِلْ وَمَنْ شَاءَ
 فَلْيُكْفُرْ (ہر کہ خواہد ایمان آرد و ہر کہ خواہد کفر ماندا شاہد اوست و
 جنگہائے کہ بزمان مبارک آنحضرت صلعم با کفار واقع شد محض برائے
 دفع ضرر بود و حفاظت و خود داری مسلمانان نہ برائے مسلمانان کردن
 کافران اما بیشتر ازین کہ افکر کنیم این جنگہا را باید یک گاہ کنیم بہ اوفیتہائے
 کہ کفار کہ قبل ہجرت رسانیدند بہ آنحضرت و بہ پیروان اسلام -
 حتے کہ باز میدانستند از گرفتار آب مسلمانان را و دشنام مے داوند

خیر البشر را و شکبہ شمرے انداختند بر دوش مقدس او و وقت نماز
 و سنگ سے زودند اور اتنا خون رواں سے گشت از پائے مبارک او
 و ہر گاہ بر مسلمانان دست سے یافتند با انواع عذاب عقوبت میگردند
 چنانچہ رس در گردن بدال کہ غلام حبشی از اولین مسلمانان بود می افتند
 و می کشیدند بر ہنہ او را بر ریگ گرم و سنگ بہ آفتاب گرم شدہ بر
 سینہ او می نہادند تا آنکہ حضرت ابوبکر بنخبرید او را ز آقائے او و آزاد
 کرد او را۔ کفار قریش سمیہ ام عمار و شوہریش یا سر را در گرفتند و عقوبت
 بیکراں کردند تا ترک اسلام گویند۔ و پیغمبر را دشنام دہند ایشان از
 ترک اسلام نفور گردند یا سر را کشتند و ابو جہل دشمنہ باندام نہانی سمیہ
 زو تا شہید شد رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔ المختصر جوچ جو رجفائے کفار
 بر صحابہ سید ابراہیم را ز حد گزشت اذن کرد رسول خدا ایشان را ہجرت
 کردن بسوئے حبشہ کہ شاہ آں نصرانی بود و انصاف و عدل شیوہ
 اشت بعد از وفات ابوطالب کفار مکہ بر ہلاک رسانیدند اللہ صلعم
 بزم صم ساختند و اذیت ہائے گوناگون رسانیدند آنحضرت صلعم مگر سخت
 زکمہ بسوئے مدینہ تا از تعذیب و عقوبت کفار نجات یابد مگر کفار مکہ
 با حضرت عداوت قلبی داشتند قاصدان ہمت مدینہ فرستادند کہ
 س مدینہ را بخلاف رسول تحریص و ترغیب کنند و رد ایشان این
 پیشہ خلو میگرد کہ محمد از وعظ و تلقین دین خود اہل مدینہ را مطیع ساخت
 لیکن کہ خواہد این سخت و مسلمانان مدینہ ہم از قریش مطمئن نبودند و خوف
 داشتند کہ رسول خدا را در مدینہ نہ بماند و بہ کشتن او بپردازند

و کسانیکه از اهل مدینه مشرف باسلام نگشته بودند از قیام رسول در مدینه
 رنجیدند و بعضی با قریش در مکه سازش در ساختن پس واجباً مدبر صن
 حفاظت و امن که (۱) خبر از حرکات قریش گرفته شود (۲) از قبائل
 کفار که در گرد و نواح مدینه سکونت داشتند عهد امن و عدم اعانت
 قریش کرده شود و بحالت شکستن عهد با ایشان جنگ کرده آید که این
 جنگ برای امن و حفاظت مدینه ضروری بود اگر پادشاه شکستن
 عهد داده نشود باز برای قیام عهد ضمان چلیست (۳) اعانت کردن
 مسلمانان که از مکه گریختن نتوانستند و میخواستند که از آنجا گریخته به مدینه
 برسند تا از عذاب کفار برهند اگر لشکر قریش از مکه بدر آید و بر مدینه
 حمله آورد با آن جنگ کرده شود چرا که از اشد و اهم ضروریات همین بود
 از برای همین آنحضرت صلعم تهیه و سامان جنگ ساخته بودند برای
 اینکه اگر آه و اجبار در دین کرده آید غیر از این هم دو صورت دیگر است
 که برای آن جنگ کردن واجب آید یعنی (۱) کوشیدن و امداد
 کردن در رها بیدن مسلمانان که بدست کافران افتاده اذیت و
 و عقوبت کشند چنانکه در کلام الله وارد است **وَ لَكُمْ لَآ تَقَاتُلُوْنَ**
فِی سَبِيلِ اللّٰهِ وَ الْمُسْتَضْعَفِیْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ حَبِیْطِ
النَّمْلِ شما را که جنگ نمیکنید در راه خدا برای بیکاران از مردمان
 و از زنان و از ولدان **الَّذِیْنَ یَقْعُوْنَ لَوْ رَتَّبْنَا أَخْرَجْنَا مِنْ هَٰذَا النَّعْمِ**
الظَّالِمِ و کودکان یعنی گرفتاران بدست کفار را پروردگار مایه و
 آرمه را از ایشان که ده ستمگارانند **أَهْلُهَا وَ أَجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِیًّا**

وَجَعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا
اہل آل و مقرر کن برائے ما از نزدیک خود کار سازی
و مقرر کن برائے ما از نزدیک خود یاری دہندہ (۲) و جنگ کردن
با اہل دار الحرب و دار الحرب جائے باشد کہ کافران مسلمانان را
ارکان مذہب مثل نماز و روزہ وغیرہ ادا کردن نہ ہند و اجازت ہیں
جنگ برائے حصول آزادی مذہب بہت نیپے اجبار دیں۔ غرض
آنحضرت صلعم محدود بود بایں اقسام حرب کہ ذکر کردہ شد غیر ازین تھا
جہاد را حکم فرمودہ و روانداشتہ و کیست از نامسلمانان کہ بر عدم جہاد
ایں جنگہا حکم کند و گوید کہ مقصود این ترویج دین اسلام بہ شمشیر
بودہ است۔

جہاد سے کہ اسلام بآں فرمان دادہ است جہاد بانفس آمارہ
و جذبات حیوانیہ کہ بغیر آں بہ مرتبہ انسانی نتوان رسید علی کرم اللہ
و جہہ چوں از جہاد با کفار برگشت فرمود *وَرَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ إِلَى الْوَحْيِ*
إِلَى الْجِهَادِ الْكَبِيرِ باز گشتیم از جہاد کو چاک بسوئے جہاد بزرگ
کہ اصلاح نفس بہت۔

چوں اسباب غزوات را بیاں ساختیم آیات چند نقل مے کنیم
تا واضح گردد کہ قرآن جبر کردن در دین نیا موختہ است۔

(۱) ادع الی السبیل ساجد | دعوت کن مردمان را بسوئے راہ پروردگار
بالحکمة والموعظة الحسنة | خویش بدانش و پند نیک منافرہ کن با
جاد لہم بالتی ہی احسن | ایشان بہ طریقہ کہ کوشے نیک بہت۔

<p>فرمانبرداری کنید خدا را و فرمانبرداری کنید رسول را پس اگر روگردان شوید پس جز این نیست که بر پیغمبر یا پیغام رسان آشکارا است و نیستی تو بر ایشان قهر کننده پس پندوده به قرآن و هر کس می رسد از وعده عذاب من -</p>	<p>(۲) اطیعوا الله و اطیعوا الرسول فان تولیتو فاما على رسولنا البلاغ المبین ط سورة تباين (۳) وما انت عليه بجبار فان كسر بالقران من يخاف وعيد سورة تان</p>
<p>پس پندوده - جز این نیست که تو پندوده نیستی بر ایشان گماشته شده - و اگر خواستی خدا ایمان آوردند آنانکه در زمین اند به ایشان یکجا - آیا تو جبر توانی کرد مردمان را تا مسلمان شوند -</p>	<p>(۴) فان كرت انما انت مذكرا عليه مبصط ط سورة ناشيه (۵) لو شاء ربك لامن من في الارض كلهم جميعا فانت تكرر الناس حتى يكونوا مومنين سورة يونس</p>
<p>نیست جبر کردن برائے دین هر آینه ظاهر شده است - راه یابی از گمراهی پس هر که منکر بت شود و ایمان آورد بخدا پس هر آینه چنگ نده است بدست آوینے محکم که نیست گسستن اورا - خدا شنوا و دانا است - و هر که خواهد ایمان آورد و هر که خواهد کافر شود -</p>	<p>(۶) لا اكراة في الدين قد تبين الرشيد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم سورة بقر (۷) ومن مشاء فليؤمن ومن فليكفر سورة كهف</p>

فی الحقیقت اسلام نورسیت روشن و مسئلہ توحید الہی کہ
خداوند عالم از کمال رحمت بہ مسلمانان ودیعت فرمودہ نعمت است
لازوال کہ شکر آں بجا آوردن نتوانیم و ہمیں توحید است کہ مردمان
غیر مذاہب اہلچراغ از مقناطیسی بجانب خود مے کشد این شمشیر سے
است بُراں کہ مخالفان تاب مقابلہ ندارند و نتوانند کہ آں را
بشکنند۔ مارا چہ حاجت کہ تیغ آہنی بدست گیریم کہ او را زنگ
و شکست لازم ہست۔

از کتب تواریخ واضح میگردد کہ ترقی اسلام حسنہ مسلمانان
رودادہ است نہ بہ تیغ و تبر و کشتن و خون بختن۔ نگاہ کنید
بہ انگلستان کہ فرمان روایان ہند از آنجا آمدہ در ملک ماحکم را
این ملک نصاری است و این جا ئے ہست کہ کسے با کسے
کارے ندارد و کسے با عقائد و ملت کسے تعرض نئے کند چند
سال قبل ازین در آں ملک یک کس از اہل دیار مسلمان بود
حالاجامعت کثیر از اینہا اسلام آوردند و ترک دین خو گرفتہ
شیخ عبد اللہ کوٹلو کہ اول الیشاں بودہ است و رقبول اسلام
نوشتہ کہ من ملکوت جا و رفتم و با مسلمانان آں دیار صحبت
داشتم حسن اخلاق و رحم و مراعات الیشاں کہ با خود و با مردمان
مذہب دیگر کنند۔ مرا چنداں خوش آمد کہ ترک تشدیش کردم و بعد از
الوفتے توحید چنگ زدم۔ ہمیں طور در مالک فریقہ و چین مذہب
اسلام رویتہ فی وارود۔ از بہترین صفات اسلام تعمیر رحم ہست

وایں قومی تراولہ بر صدقات ادرست - چه مذہبے کہ ازین تعلیم حسنه
معرفت از جانب خدا کہ رب العالمین بہت سنے تواند بود
در کلام اللہ آیات بسیار در صفت رحم واروشدہ و آنحضرت
صلعم در باب رحم تاکید اکید فرمودہ کہ جملہ کتب احادیث از رو
مکتوبست و فرمودہ لا یرحمہ اللہ من لم یرحمہ الناس - و باید دانست
در ہمدی بنی نوع انسان چه مسلمان و چه نامسلمان ہمہ برابر اند
چنانکہ ثابت کردہ ایم از اخلاق کریمہ آنحضرت کہ با کفار و کشت
شیخ سعدی خوش می فرماید شعر

بنی آدم عصائے یکدیگر اند کہ در آفرینش ز یک جہ ہر اند
چو عضوے بدر د آورد و ز گدازد و عضو ہا را نہ اندازد
امام غزالی در احیاء العلوم از حدیث آوردہ و شیخ سعدی در بوستان
نقل کردہ کہ ابراہیم خلیل اللہ علی نبینا و علیہ الصلوۃ اللہ تاسا
بخوان در دنیا و رے صبح بخوردے و تا شام روزہ داشتے بارے
چنان اتفاق افتاد کہ یک ہفتہ مسافرے را یافت و بہ ہفتہ
روزہ داشت روز ہشتم بتلاش ہر چہ تمام تر پیر مردے صد سالہ
بہ بیابان دریافت بخانہ خواند و بر خوان نشاند و دید کہ پیر مردے
بسم اللہ طعام خوردن گرفت خلیل اللہ را عجب آمد و پرسید چرا اسم
نخواندے گفت من طریق تو کہ مرا پیر آتش پرستم نیا موختہ بدست
نگیرم - خلیل اللہ دانست کہ پیر گبرے است آتش پرست از پیش
ہم اندرین زمان سر و ش نازل شد و بہ ہیبت ملامت کرد کہ

خدا سے تو غضبناک شدو میگوید کہ چہا بندہ مارا خواہ کردی وارپیش
 ندی۔ منہش دادہ صد سال روزی و جان و ترانفت آمدارین
 باب زماں و حاصل اینکه مذہب اسلام با کفار بدرجہ غایت نیکو عمل
 دایت میکند مگر تعلقات نصاریٰ مخصوصے دارد کہ دیگران را حاصل
 نیست۔ چنانچہ ما پیش ازین تبلیغ کردہ ایم۔ اول ہما جرین اسلام کہ
 ز تشدد و جبر کفار از نگہ برد آمدند و حبشہ کہ فرمانروائے آن نصاریٰ بود
 ہاہو گرفتند و حضرت رقیہ بنت نبیؐ یکے از ایشان بود نصرائیان حبشہ
 دارا ت مسلمانان کردند و بحایت خود در گرفتند این احسان ہے
 عظیم کہ در بدو اسلام نصرائیان ہا کردند و شکر آن ہمدہ ما جمیع مومنان
 سنت کہ حل جزاء الاحسان الا الاحسان وہ کلام اللہ واروست
 و ازینجا است کہ وصف نصاریٰ در احادیث صحیحہ بسیار است و با
 نصرائیان اکل و شرب کردن وزن نصرائیہ را بنگاہ آوریون بدین
 وادہشتہ اند این احکام عام ہے کہ در آنہا عموماً نصاریٰ را بر جہود
 و مجوس و دیگر کفار از روئے کتاب اللہ و احادیث رسول اللہ ترجیح
 ست حالا باید دید کہ بالخصوص فرمانروایان ہند کہ مملکت ہند را
 ز ما گرفتہ چہ طور اند و ہا چگونہ سلوک دارند حال ما قبل از حکومت انگلیس
 عوش بود یا فی الحال خوشتر ہے۔ این مضمون ہے بزرگ کہ اگر
 مفصیل آن دادہ شود کتاب بے ضخیم نوشتہ آید مضمون مختصر انگلیس
 ن ندارد۔ اختصار این ہے کہ چوں فرنگیاں فتح ہند آغاز کردند شیرازہ

سلطنت مغلیہ ہم خوردہ و پریشاں گشتہ بود و پادشاہ دہلی مقید بود
 در دست مرہنگاں کہ انگریزاں بالا خاڑ دست ایشان ہانیدند و ہمیشہ
 طوائف الملوکی رودادہ بود و قزاقان از ہر چار سو برخاستہ کشت
 خون غارتگری سرکردند نہ نانوس کے محفوظ بود نہ مال کے ابرار
 کہ قسے از درویش ہنود اند تشدد و تعدی زیادہ از حد پر مسلمانان میکرد
 و مسلمان بآئکہ نام فرمانروائے دہشتند تاب مقابلہ نیاوردند۔ بنا
 بر اگی مساجد را خراب میکرد و بجانہ ہائے مسلمانان آتش میزد و ہر کہ
 از مرد و زن و بچہ و پیر کہ دریافتے تیر تیغ بیدریغ ساختے !!! ہمچنین
 مرہنگاں و پٹداران قتل و غارتگری میکردند۔

در ملک پنجاب سکھاں مثل بلخ ملک و مال را بیادے وادند کہ نقا
 و نگار دیوار ہائے شکستہ سرہند برادگو اہی میدہد ! رنجیت سنہ
 ہما راج لاہور ظلم ہائے کہ دریا غستان و خیبر کردہ است تا حال
 زبان زد پیران کهن سال است کہے توانست کہ با و از بلند بانگہ
 در حکومت او گوید۔ و در مساجد مواشی و اسپان مے لیستند و مسلمانان
 را آزادیئے ارکان دین باز میداشتند۔ اگر عالمے کے راتلقین سا
 میکرد پاداش او این بود کہ او را از وطن بدر میکردند و مال و
 تقبض و تصرف خود مے آوردند چوں ثوبت این مظالم از حد
 مصاحت آئی تقاضائے آں کرد کہ بہترین نصارتے را با
 این ظالماں گماشت و مسلمانان را از دست ایشان نجات
 آئوں ما زیر عطفیت حکومت انگریزی بجزیمتہ و آزاد

ہرچہ تاملتراکان دین اسلام بجائے آریم راہ ہائے علوم و
فنون و تجارت ہر دے لکشاؤند و کسے نتواند کارا از کسب
علوم عقلی و نقلی بازارد و مدرستہ العلوم علی گڑھ و مدرسہ
دیوبند شاہد قول ماست آزادی مذہبہ بغایت رسیدہ کہ اگر
خواہیم فرنگیاں را تلقین اسلام کنیم۔ و بعضے از ایشان بہت
کہ علی الاعلان مشرف باسلام می شود۔ القصہ حکومت انگریزی
برکت است آسمانی برائے ہر قوم ہند بالعموم و برائے مسلمانان
بالخصوص۔ ترقی علم و دولت قیام امن و آسائش مسلمانان
را بحکومت انگریزی وابستہ اند اگر خدا نخواہد حکم انگریزی از
ہند برخیزد و حالت مسلمانان متغیر گردد و وہاں کیفیت
رودہ کہ بوقت آغاز حکومت انگریزی در ہند بودہ یا آنکہ
مسلمانان اندلس را ہنگام زوال سلطنت الیشاں پیش آمد۔
پس ولی شکر کہ این سلطنت بزمہ ہر مسلمان کہ در ہند می ماند۔

الحکومت مسلمانان در اندلس تا ہفت صد سال ماند و در زمان ترقی علوم و
فنون در ہسپانیہ بدرجہ غایت رسید و غرناطہ و قرطبہ دارالعلوم ہائے بزرگ بنا کردند کہ در انہا
نصرائیوں یورپ کہ خود راں وقت تبار کیے بہالت بقلا بودند سے آمدند و در سر میگرفتند
و کسب فیض میکردند چون مسلمانان پیش دستی و آرام طلبی۔ و زیدند و خانہ جنگی آغاز کردند
ضعف بہ سلطنت رسید نصرائیوں آن لاکہ افروں بودند و شمار از مسلمانان غلبہ کردند
و سلطنت الیشاں را بجاو دادند و مساجد را خراب کردند و حمام ہا پر کنند و نہایت بدست کہ شاہ
نصرائی ہفت صد حمام در یک شہر از پنج ہر کند چہ کہ نزد او شہست۔ شہر از مار و سمیہ اسلام
بود انہا را اسلام را دہ اندلس زمرے قرار دادند کہ بہ نسبت آن مسیحیہ ہسپانیہ و ام و نقلی
نہیے از مسلمانان نہیے و ملوک تہمتہ بہ حاکم کہ مسیحیہ ہسپانیہ نہیے۔ و ملوک تہمتہ بہ حاکم کہ مسیحیہ ہسپانیہ نہیے۔

واجب است و بر شہام لے برادران ماکہ دریا خستہاں بہ ہمسایہ
 سرحد ہندوستان سکونت دارید۔ در قرآن آمدہ انما المؤمنون اخوة
 پس حکومتی کہ احسان آن برگردن برادران شہاست بر دوش شما
 نیز بہست و خوف تعدی و تشدد کہ در عہد رنجیت سنگہ شمار ازو
 و جانشینان او عایت بودہ و حالا اثر آن باقی نماندہ ملکیت وسیع ہند
 تجارت گاہ شہاست بلا خوف و خطر راہ مے سپارید و بہ ہندوستان
 مے آئید و نفع تجارت مے برید و بخانہ خود یا باز مے گردید کہ کسی نتواند
 کہ معترض شمارد و بسیاری از شہاست کہ روز مے از خوان لشکر
 انگیزی میخورد۔ لہذا شکر این نعمتہا نیز بذمہ شہاست در حدیث
 ہست لا یشکرا اللہ من لو یشکر الناس لے کیکہ شکر انان
 نہ کرد شکر رحمان نکرد اما دل من مے سوزد۔ و آب از چشم میریزد
 چوں مے بینم کہ گاہ گاہ نادانی از میان شما برخیزد۔ خیال
 باطل غذا و دل مے بند بہ ہندوستان مے آید و یک انگہ پست
 بیگناہ بحالت پیغمبری میکشد و خود ہم کشتہ میگردد یا برادر کشیدہ میشود
 و بزم فاسد خود میداند کہ کار ثواب کرد۔ حاشا کہ ایں عمل ثواب نیست

(نوٹ یقیہ) و بسیاری از اناشیاء بجز از ہمسایہ بدگردند۔ باری منی لک مسلمانان از حدود
 ہمسایہ بدر ساختند کہ اکثر اشیاء راہ از گرسلی و شدت زمستان ہلاک شد۔ حالا ملاحظہ کنید
 آن آزادی را کہ انگریزاں بہ مسلمانان ہند و ولایت کردہ انداد بہ ہندوستان انجنین و حمایت
 داریم و از کان دین آزادی ہر چہ تا متر بجای آریم کہ نتواند کہ سد راہ ماکہ رود و مارا نہایت
 دین ما ہا زدار نہ صرف حکمران ہند پر خاش بدین نکند بلکہ عظمت و وقعت دارند و بہ
 مارا۔ لارہ گردن نائب السلطنت ہند مسجد وزیر خاں در لاہور مجرگیاں ہماندہ کردہ کہ حالا
 در بین مسجد موجود است از این حالت کہ ما انگریزاں را بہترین نصاری میخوانیم ۱۲

بیکہ فعل عذاب است این نہ قرأت نہ جہاد بلکہ خدا است و فساد
 کہ اسلام ا جانوست آن ہرگز نہ ہما اسباب جہاد از غزوات
 آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و آیات قرآنی وضاحت دادہ ایم
 تکرار اینجا غیر ضروری است در کتب فقہ ہمیں شرائط جہاد کہ مایں
 آن در بیان غزوات کردہ ایم نوشتہ اند و وجود خلیفہ را افزودہ اند
 کہ بغیر خلیفہ جہاد بردارالحرب کہ در آنجا ارکان اسلام ادا کردن
 نتواند ہم جائز نیست من نیدانم این غزاکہ شمار وادارید در کہ امی
 کتب حدیث یا فقہ جائز داشتہ اند واللہ کہ این فتنہ را دیکچ کتا
 فقہ و حدیث جواز نیست ۔ ناسلمانان کی از اصول دین ما آگاہ ننید
 از این حرکات شہا بر مذہب ما خندہ کنند و گویند کہ دین اسلام این طور
 فتنہ و فساد حکم کردہ حالانکہ اسلام بیشتر از مذہب دیگر صلح و امن را
 فرمان دادہ است ۔

بابی در سلطنت روم مسلمانان نصرانی را کشت قتل و بقصاص
 دادند ۔ شخصی از شیخ الاسلام سوال کرد کہ خون مسلمانان بہ قصاص
 نصرانی ریختن روا بود فرمود اگر یک نصرانی را صد مسلمان کشتند ہمہ را
 بقصاص باید کشت ۔ خداوند عالم پیغمبر را اجازت فرمودہ کہ با کافرا
 مصالحت و معاہدت نماید ازین پیدا می شود کہ کافراں را بر دین
 خودشان باید گزاشت اگر ایشان تا ذی مسلمانان نکنند و جنگ
 با مسلمانان بخواہند و اعانت دشمنان اسلام ننمایند و پاس معاہدہ دارند
 حق تعالی در سورہ نمل می فرماید او فوا بعہل اللہ او عاہد فوا

ولا تنقضوا الايمان بعد توكيدها وقد جعلتم الله عليكم
 كفيلا ان الله يعلم ما تفعلون (دو وفا کنید بعد خدا چوں
 عہد بندید و مشکند سو گند ہا را بعد محکم ساختن آنها و ہر آئینہ خدا میداند
 آنچه میکنید، و اگر خوف آن باشد کہ کافراں معاہدہ ساز خیانت کردن
 خواہند البتہ آن وقت نقص عہد را وادہشتہ لیکن بطوریکہ کسے از
 معاہدین نقصان نہ برد و حالت مساوات باشد بمیان معاہدین ایما
 تخاف من قوم خیانۃ فان بنی الیوم علی سواج ان الله
 لا یحب الخائنین و اگر ترسی از گروہ خیانت را پس باز گردان
 بسوئے ایشان عہد ایشان را بنوعی کہ ہمہ برابر شوند ہر آئینہ خدا
 و وصیت نمیدارد خیانت کنندگان را۔ پس کسے روا بود کہ کسے کہ
 خود را مسلمان گوید از خانہ برخیزد و بر کافری کہ بیچارہ بیخ خبرے
 نداشته باشد حملہ کند و خون او بریزد بلکہ در ہمیں سورہ حکم است
 کہ بوقت جنگ ہم اگر کافری امان طلبد امانش باید داد و کلام
 الہی براہ خواندہ شود (اگر خواہد اسلام قبول کند) و باز او را در جائے
 امن باید رسانید چہ آنها قومی ہستند کہ نئے فہمند۔ وان احد
 من المشرکین استجیرک فاجبر حتی یسہم کلہ الله ثم
 ابلغہ ما امنہ ذالک بانہم قوم لا یعلمون۔ اگر کسے
 از مشرکان طلب امان کند از تو امان بدہ او را تا بشنود قرآن بانہ
 بر ساں او را بچاہے امن شے را این سبب آنست کہ ایشان گروہ
 ہستند کہ نمیدانند تفکر کنید کہ شما ہمسایگان فرنگیانید چہ حقوق مجاہدین

ہمیں ست کہ ہمایہ شما از شما محفوظ بنود و عن ابی هريرة
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم والله لا
 يؤمن بالله لا يؤمن بالله لا يؤمن قیل من یلم رسول الله قال الذی
 لا یؤمن جارا بوالنقه متفق علیہا سوگند بخدا کہ ایمان
 نیارو۔ سوگند بخدا کہ ایمان نیارو۔ سوگند بخدا کہ ایمان نیارو۔ پرسیدند
 کدام یار رسول الله فرمود کہ ہمایہ او از بدی ہائے او امن ندارد
 وعن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لا یدخل الجنة من لا یؤمن جارا سرا لا مسلم واز انس
 مروی است کہ گفت فرمود رسول خدا داخل جنت نہ شود کسی کہ
 ہمایہ او از او امن نیابد غور و فکر باید کرد کہ دریں احادیث صحیحہ
 لفظ جارا آیدہ است کہ عام است برائے مومن و کافر و جارا الون
 نہ فرمودہ چہ حقوق ہمایہ خواہ کافر باشد یا مومن مساوی ست و فرنگیان
 ہمایہ گان شما ینکہ کلام اللہ در حق ایشان میفرماید لیجدن اشد
 الناس عداوتہ للذین امنوا والیہود والذین اشركو
 ولیجدن اقر بهم مودة للذین امنوا الذین قالوا انا
 نصطری ذلک بان منهم قسیسین و رهبانا و انہم
 لا یتکبران ہر آئینہ بیانی سخت تر بر مردمان در عداوت
 مسلمانان یہود و مشرکان را و ہر آئینہ بیانی نزدیک تر بر مردمان
 در دوستی مسلمانان کسانے را گفتند کہ ما نصاری ایم این سبب
 آنست کہ ایشان تکبر نے کنند۔ پس ہمیں دوستی و مودت است

کہ دریں آیت شریفہ بشما تلقین کرده شدہ وہیں جزائے احسان
 کہ فرنگیاں با مسلمانان در ہندوستان میکند۔ دشمنان از امن کہ
 در حکومت ہند پاست بہرہ مے برید کہ در ملک ایشان بیایند و بزر
 یکے را بکشید از ایشان و غدر کنید قتل نفس بگینہ مشرک باشد یا کافر
 حرام مطلق یا گناہ کبیرہ است و اسلام در بیچ حال بحالت امن
 نہ اشته حالا از علما فتویٰ مے گیریم بہ تحریم این فعل شنیع
 غدر است و فساد و جاہلان شما بزعم باطل خود مے انگارند کہ
 غزاست و جہاد۔ اے برادران دینی کہ ہمسائیگان حکومت
 ہند ستانید بخدمت شماعرض مے کنم کہ برائے خدا و
 رسول خدا و عزت اسلام سعی کنسید و جہد بکار برید کہ
 رسم قبیحہ بغلط فہمے غزائے نامید و در اسلام اصلے و
 ندارد از میان شما برخیز و تا ہمسائگان شما ازین شر محفوظ مانن
 و کافران بر دین ما خندہ نہ کنند۔ وما علینا الا البلاغ
 والسلام علی من التبع الہدی۔

استفتا

چہ فرماید علمائے دین و مفتیان شرع متین دریں
 کہ مسلمانے بکومت نصاریٰ کہ در آں جا کسے را از بجا آورد
 ارکان اسلام منع نہ کنند داخل شود و شخصے را از قوم حکم

بنظر ثواب جہاد و غزائے کبشت آیا این فعل حرامست یا حلال
 این غزائے جہاد است یا شر و فساد و مرتکب این فعل ارتکاب
 گناہ کبیرہ می کند یا کار ثواب - بدینوا تو جبروا -

المسئله
 خاکسار محمد فضل متین

الجواب

مسلمانان که بحکومت نصاری داخل شده شخصی را از قوم
 حکمران بنظر ثواب میکشد و نامش غزائے جہاد می کند - مگر است
 این فعلش ممنوع و ناجایز و حرام مطلق است هرگز غزائے جہاد نیست
 بلکه شر و فساد است و مرتکب این فعل گناہ کبیرہ کرده است نه
 کار ثواب و فاعلش بحکم شرع شریف قابل قصاص و قتل است
 اسلام بانا مسلمانان ظلم و تعدی کردن قتل و بدعهدی بعجل آوردن
 هرگز روا ندشته است خصوصاً در حکومتی که به ظل حمایتش
 مسلمانان با من و امان با زادی تمام فرائض مذہبی ادا میسازند
 و نیز کار معیشت خود را بخوبی انجام میدهند - این چنین کردن
 خلاف تمدن و خلاف عقل و نقل است و در هیچ کتاب حدیث

وفقہ اعلیٰ و وجوہی ندارد۔ چنانکہ مفتی صاحب عدم جواز
و تحریم آن دریں رسالہ خود بہ نصوص قرآنی و احادیث صحیحہ علی
وجہ الکمال بپایہ ثبوت رسانیدہ اند۔

خدم العالیہ

محمد اسحاق
مفتی شہر ٹیپالہ

عطا نامہ کتاب سراج الدین

صفحہ	غلط	سطر
از اخلاق حسنہ	حسنہ	۸
از ادب	آزادیئے	۹
مقرض	مقرض	۱۵
شکر	شکر	۸
برادر	برادر	۱۰
مسلمانانہ	مسلمانانہ	۱۷
دراہ	دراہ	۱۶
جاست	حالت	۲۶
اجازت	اجازت	۲
مذہب	مذہب	۱۱
براد	براہ	۱۷
وگناہ	یا گناہ	۵
قبیحہ کہ غلط	قبیحہ غلط	۱۱
چہ میفرمایند	چہ فرمایند	۱۶
و قتل	قتل	۱۱

LYTTON LIBRARY, ALIGARH.

ف ۳۰ س

DATE SLIP

۲۹/۶/۲۰

This book may be kept

FOURTEEN DAYS

(K)

A fine of **one anna** will be charged for
each day the book is kept over time.

--	--	--	--

